

Andalusda raks

Category: Kitapcy,Sözler,Yol yazgylary
написано kitapcy | 23 январа, 2025
Andalusda raks ENDÜLÜS'TE RAKS

Orta öğretimde kültürsüzleştirme programları dayatılmadan önce Emin Oktay'ın tarih kitaplarında Endülüs etraflıca anlatılırdı. Şimdi bu kayıp ülkeyi ancak yurt dışına çıkma imkânı bulabilen nesiller öğrenebiliyor, Amerikanvari "gezerek öğrenim" usulü ile. Biz de bir kültür turuna katılarak geçmişte öğrendiklerimizi dünya gözüyle bir görelim dedik.

Gezimizin ilk durağı olan Kordoba'dayız. La Mezqita'ya (Mescit) giriyoruz, yani Kurtuba Ulu Camiine, yüzyıllar önce şehir hilafet merkezi iken içinde 25 bin kişinin namaz kıldığı mabede. Eski bir Roma mabedi üzerine inşa edilmiş bir kiliseden camiye çevrildiği biliniyor. 1000 Roma ve Arap sütun başlığının üzerinde neredeyse yüzlerce kemer tavanı taşımakta. Cemaat arttıkça cami genişletildiği için bir kaç tane mihrap var. At nalı şeklindeki mihraplardan birisi olağanüstü güzellikte, altın yaldız kullanılarak tezyinat yapılmış. 13. yüzyılın ortalarında şehir Hıristiyanların eline geçince bir çok binayı yıktıkları gibi camiye de yıkmak istemişler; fakat tavanın çökebileceğini düşünerek vazgeçmişler. İçine 55 küçük kilise yani şapel ve az bir kısmını yıkarak bir de katedral ilave etmişler. La Mezqita şimdi Kordoba'nın en ünlü sembolü. Sömürgelerden akan altınla zenginleşen İspanya kıralları bahçenin bir tarafına devâsa bir çan kulesi diktirmiş. Mağribî kemerli giriş kapısı buranın minareden döndürüldüğünü düşündürüyor, yani o da bir "konverso." (Konverso, zorla dini değiştirilen kişi demektir). İç avluda portakal bahçesi var, narenciye fidanlarını Andalusya'ya Emevi devletinin kurucusu prens Abdurrahman'ın getirdiği bilinir.

Katedralin çevresinde eski Müslüman ve Yahudi mahalleleri olduğu gibi korunmuş, açık kapılardan küçük iç avluları hepimiz hayranlıkla seyrediyoruz. Duvarlar kısmen kırık yıldızlı çinilerle kaplı, bize hiç de yabancı gelmiyor. Birden

küçük bir meydana çıkıyoruz ve bir heykelle karşılaşıyoruz. Orta çağın ünlü Yahudi hekim ve filozofu İbni Meymun buralı ama Kahire’de ölmüş, kemikleri Siyonistler tarafından İsrail’e kaçırılarak Taberiye’de yeniden gömülmüş. El oğlu değerlerine böyle sahip çıkıyor, zaten meydanın adı da Tiberias.

İbni Rüşt, Kurtuba kadısı ve hekim, kilisenin korkulu rüyası, çünkü Aristo’nun eserlerini batıya tanıtan filozof, o da buralı. Kurtuba nüfusunun 13. asırda yüz binlerle ifade edildiğini, Hristiyan soyluların tedavi için buraya geldiğini, Endülüs medreselerine bürokrat yetiştirmek için öğrenci gönderildiğini Fernand Grenard “Asya’nın Yükseliş ve Düşüşü” adlı eserinin “Arapların talebesi Avrupa” adlı bölümünde anlatır.

Zamanımız kısıtlı. Kordoba’nın 8 km. ötesinde Zehra ismindeki bir gözde için inşa edilmiş Medinetüz Zehra şehrini ve bahçelerini görmeden gitmek zorundayız. Panoramik bir fotoğraf çekimi için Guadelkivir (Vadi el kebir) nehrinin karşı yakasına geçip duruyoruz. Şehir nehrin menderes çizdiği bir yere kurulmuş ve bir Roma köprüsü ile bu tarafa bağlanmış. Yağmurlu hava, sonbahar renkleri ve bütün haşmetiyle La Mezqita, seyrine doyulmaz bir manzara.

Beni Ahmer beyliğinin yani Endülüs’teki son İslâm devletinin başkenti Gırnata’ya doğru yola çıkıyoruz. Granada’nın Kırاليyet şapelini geziyoruz. Burası bir müze. Beni Ahmer devletini yıkan, Arapları ve Yahudileri süren Kırالçe Isabel ve Kırال Ferdinand, kızı ve damadı ile birlikte bu kilisede yatıyor. Dünya onlara da kalmamış, Isabel Gırnata’yı aldıktan kısa bir süre sonra ölmüş, Habsburg prenslerinden biriyle evli olan kızının çocuğu olmadığı için hanedan bitmiş ve İspanya’ya Habsburglar hükmetmeye başlamış. Şimdi ise Bourbonlardan bir kiral var, eşi eski Yunan kiralının kızı; aslen de Danimarkalı, zaten Avrupa monarşilerinde millî bir hanedan bulabilmek neredeyse imkânsızdır (Padişah valideleri üzerinde bilgiçlik taslayarak kitap yazanlar bunu ya bilmezler ya da işlerine öylesi gelir, vur abalıya!). Bu sevimsiz tarihî şahsiyetlerin gömüldüğü kilisenin karşısı turistik bir çarşı. Daracık sokaklara dalıyorum, mimarîden ve satılan mallardan

belli; Araplar zamanında ipek pazarıymış, halen onlardan kalan sedef kakmacılık ve telkâri kuyum işçiliği gözleniyor.

■ GÖĞSÜNDE YOSMA GİRNATA'NIN EN GÜZEL GÜLÜ

Gece Albaysin mahallesindeyiz, İspanyolcadaki “Al” ile başlayan bütün kelimeler Arapçadan geçmiş. Eskiden Müslümanların, sonra Hristiyanların, şimdi de Çingenelerin ve üniversite öğrencilerinin oturduğu yer. Karşımızda aydınlatılmış Alkazaba (kale) ve Elhamra Sarayı muhteşem. Çingene Flemenkosu dinlemek üzere basık tavanlı dar bir mekâna giriyoruz. Dansözler önde oturmuş, çalgıcılar ayakta duruyor, dansçılar sırayla kalkıp oynuyor. Ay bu nasıl dans! Bu ne hışım? Bu ne şiddet, bu ne celâl? Dans mı, trans mı? Yoksa unutulmuş ilahlara ibadet mi? Nerde benim Edirne Roman ekibim? Herkesin Çingenesi kendine, hem “Düriye’nin güğümleri kalaylı, fistan giymiş etekleri de alaylı.”

1936 iç savaş sırasında Madrid’de büyük elçi olan Yahya Kemal bu melez güzellere olan duygularını:

“Alnında halka halkadır aşifte kâkülü
Göğsünde yosma Gırnata’nın en güzel gülü”

diye “Endülüs’te Raks” şiiri ile ifade ederken bahçedeymiş, eminim ki bizim gibi kafası şişmemiştir. Böyle topuk dövmenin dışında bu ülkenin kendine has bir başka müziği daha olmalı.

Ertesi sabah saat 9’da Elhamra sarayının kapısındaız, bu sarayı gezebilmek için turlar günler öncesinden randevu almak zorunda. Kale kapısından giriyoruz, görünen ilk yapı Habsburg 5. Karl’ın sarayı. İtalyan Rönesans üslubunda, içerisi yuvarlak ve sütunlu, başka bir yerde olsaydı mimarî mirasa girilebilirdi, fakat Elhamra sarayı ile son derece uyumsuz. İspanya kırallarının hiç biri burada oturamamış, şimdi ise konserler yapılmıyormuş. Asıl görülmeye değer olanlar biraz ileride, bir Endülüs medresesi ile sarayın idarî ve adlî işlerinin görüldüğü binalar ve Aslanlı saray. Gezmeye başlıyoruz, duvarlarda kırık yıldızlı çiniler ve olağanüstü güzellikte taş işçiliği. Nakış Endülüs’te taşa işlenmiş,

Arabesk denen Kûfî yazı üzeri süslemeler, palmetler, Rumîler, arada zencerekler. Gözümüze “La Galibe Lillahe” yazısı takılıyor. Türkçesiyle “Allah’tan başka galib yoktur” ve bu yazı sarayın her tarafında tekrarlanıyor. Tavanlara baktığımızda ahşap işçiliğinin ve kalem işlerin harikalarını görüyoruz. Odalardan birinde Amerikalı yazar Irwing Stone’un adı yazılı. Yazar bir süre burada kanun kaçakları ve berduşlarla birlikte yaşamış ve “Elhamra Hikâyeleri” kitabını yazmış. İki yüzyıl kadar kaderine terk edilmiş saray ününü biraz da bu kitaba borçlu. Besteci Manuel de Falla’nın adı da sakinler arasında geçiyor. Rehberimiz konuşurken vaktin nasıl geçtiğini anlayamıyoruz ve kendimizi birden ünlü “aslanlı avlu”da buluyoruz. Burası sarayın harem dairesi, bir çok da küçük iç avlu var ve kemerli pencereler karşı taraftaki Albaysin’e bakıyor. Birdenbire şiir bitiyor, büyükçe bir taş odaya giriyoruz. Duvar da kaba saba taş işçilikli bir ocak, tavan da keza öyle. Burası Karlos Kintos’un yemek salonu imiş, Müslüman usta kalmış mı ki sanat olsun! Gezdiğimiz yerler sarayın ancak altıda biriymiş, gerisi kayıpmış. Sur dışına çıkıp De Falla’ya ilham veren Jeneralife bahçelerine doğru yürüyoruz, Araplar zamanında sarayın bostanları imiş. 32 km. uzaktaki Sierra Nevada dağlarından kanallarla getirilen sularla sulanırmış, kanallardan hâlâ sular akıyor. Yazlık sarayın bahçesindeki fıskıyeli havuz da aslına göre yeniden tasarlanmış. Dünyanın yedi harikasından biri olan Elhamra ve Gırnata şehri nasıl elden çıkmış?

Emir Abdullah Granada’yı Isabel ve Ferdinand’a anlaşmalı teslim etmiş, babası gibi cengaver değilmiş, bilime ve araştırmaya düşkün bir gençmiş. Bir süre Elhamra’dan uzakça bir yerde göz hapsinde yaşadıktan sonra Fas’a göç etmeye karar vermiş. Giderken tepelerden son bir defa Gırnata’ya yaşlı gözlerle bakmış ve annesinden tarihe mâl olmuş şu sözleri işitmiş: “Vatanını savunmayan korkaklara kadınlar gibi ağlamak yaraşır.” Bu masal burada bitmiş mi? Hayır bitmemiş. Tarih kitapları İslamların Osmanlı kaptanları Kemal ve Burak Reisler tarafından Kuzey Afrika’ya taşındığını yazıyor. Az bir kısmı da Türkiye topraklarında Antalya, İzmir, Bursa ve İstanbul’a

yerleştirilmiş, Haliç, Perşembe pazarındaki Arap camii o günlerin anısı. İspanya’da kalanlara ıstırap çekenler anlamında “mustaripler” denmiş. En son 1609’da isyan etmişler, Osmanlılar o esnada içeride Celâli isyanları, dışarıda Safevilerle uğraştıkları için isyancılara yardım edememiş, mustaripler zorla döndürülmüş ve Morisko olarak adlandırılmışlar.

18. ve 19. yüzyıllarda yıkılan evlerin gizli bölmelerinde Arap harfleriyle yazılmış, yarı Arapça, yarı İspanyolca metinler bulunmuş. Moriskoların yaşadığı azap çoğu manzum olan bu eserlerde dile getirilmiş ve bu edebiyat türü Aljamiado (El Acemiyye) olarak adlandırılıp bir çok araştırmaya konu olmuş (Meraklısı için Doç. Dr. Mehmet Özdemir’in “Endülüs Müslümanları” adlı kitabı tavsiye olunur). Juan Alfonso adlı bir Morisko’nun uzun şiirindeki bazı satırlar çok ilginçtir:

“Uğursuz İspanyol kargası
Veba saçan kapı köpeği
Üç başınla durursun cehennemin kapısında.”

Üç başlı köpek Yunan mitolojisindeki Kerberos’tur. 16. yüzyılda Hristiyan dünyasında Yunan mitolojisini bilen kaç entelektüel vardı acaba? Ama gizli Müslümanların hâlâ ünlü “Endülüs kütüphaneleri”nin mirasını yaşattığı Juan Alfonso’nun şiirinden anlaşılıyor. Şimdilerde İspanya devleti huzursuzmuş. Basından duyduğumuza göre Grenada ile Almeria arasındaki özellikle küçük yerleşmelerde halk kıpırdanmakta. “Biz Müslümandık, siz bizi zorla döndürdünüz” demekteymiş ve İspanyollar Türkiye’den sosyolog akademisyenler çağırmış. Nasıl? Demek ki Endülüs masalı bitmezmiş.

■ SEVİLLA

Elhamra gezimiz bitince Sevil’e doğru yola çıkıyoruz. Grenada’dan güneybatıya doğru yollandıkça buğday tarlalarının yerini zeytinlikler almaya başlıyor, göz alabildiğine, arada tek tük bağ göze çarpıyor. Yolların kesiştiği yerlerde Agave ve kaynana dili kaktüsler, zakkumlar, Akdeniz iklimine mahsus

ortak bitki örtümüz, ama tasarlanarak dikildikleri belli. Bu insanı düşündürüyor, küçük yerleşmelerde Mudehar tarzı denen Endülüs mimarisinden esinlenmiş çiftlik evleri, bazıları gerçekten çok güzel, ama çoğu ruhsuz. Kötü taklitleri şehre yaklaştıkça sevimsiz blok apartmanlar başlıyor. Sevil Andalusya eyaletinin başkenti, nüfusunun bir kaç milyon olduğu söyleniyor. Her yıl nisan sonu veya mayıs başında atlı sığır çobanları panayırı, yani Feria yapılmış. Bu çoban bayramının afişleri kartpostallara basılmış, çobanlar ve Karmenleri. Bu kartpostallardan örnek verelim. Bu figürler aynı zamanda Sevil şehrinin sembollerinden, gezimizin bu panayıra denk gelmemesine hayıflanıyoruz. Şehrin diğer iki ünlü sembolü de El Giralda denen çan kulesi ve nehir kenarındaki Altın Kule. Tahmin edebileceğiniz gibi İslam döneminden kalma Sevil aynı zamanda orta çağlardan beri bir nehir limanı. Nehir 90 kilometre, sonra Atlas okyanusuna kavuşuyor.

Hava kararınca otelin karşısındaki tarihî sokakları gezmeye gidiyoruz. Bu şehirde evler 3-4 katlı, iç avlular daha geniş. Hepsi çok güzel korunmuş ve içlerinde aile yaşıyor. Mimari mirasının değerini bilen turizmden para kırıyor. Bizde daha sanatlı taş evler var. Nihayet Mardin ve Antep iç avlulu saray yavrularının farkına vardı. Şimdi Türkiye’de “Butik Otel” modası başladı, darısı Kayseri’deki Selçuklu evlerinin başına. Bir yerlerden güzel bir müzik sesi geliyor, bir barın önünde ellerinde gitar ve mandolin olan siyah kadifelere bürünmüş gençlere rastlıyoruz. Kadife pelerinleri ve beyaz dantel yakalarıyla sanki Velasquez’in tablolarından çıkmışlar. Arada pasajlar geçiyorlar, galiba İspanya’nın gerçek müziğini bulduk. Bunlar bir yerde konser verecek ama nerede? Konuşmaya çalışıyoruz ama anlaşıyoruz, bazıları çalgılarını omuzlayıp gidiyor, yoksa balkonlara çıkacak sevgililere serenat yapmaya mı? Şu an bu sokaklar zaten “Sevil Berberi”nin sahici dekoru sanki. Gezimize devam ederken birden karşımıza “El Giralda” ve Sevil katedrali çıkıyor. Işıklar içinde, eski Sevil’in tam ortasındayız. Merdiveni olmayan bu eski minareye döne döne çıkıldığı için Giralda denmiş ve o da çan kulesi olmaktan kurtulamamış.

Ertesi sabah katedralin yakınındaki “Real Alkazar”, yani Kırâliyet El Kasr’ını gezerek güne başlıyoruz. Yıkık bir Arap sarayının üzerine inşa edilmiş Orta çağ Kastil kırallığının sarayı. Arapları o kadar kıskanmışlar ki Müslüman ustalara bir benzerini yaptırmışlar. Bu sözler İspanyol rehberimizin bize çevrilen sözleri, bana ait değil. Tabii iddialı özentisi bir saray olduğu bir çok yerinden belli. Halen bazı kırâliyet düşünleri burada yapılmış. Turdaki yol arkadaşlarımızın çoğu nedense bu şatafatlı sarayı Elhamra’dan daha çok beğeniyor. Gezimizin başından beri gözlediğim çoğunun kültür şoku yaşaması. Kûfi’yi, Rûmî’yi, Pallmeti, Kündekarî ahşap işçiliğinin Türkiye’deki örneklerini sanki hiç görmemiş gibiler. Onların bu şaşkınlığı da beni şaşırtıyor. Türk aydını neden acaba İslâm kültür ve sanatının çok hakiki bir mirasçısı olduğunun farkında değil? Yanıt basit, hiç kimse bizim kadar kendini inkâr etmedi de ondan.

Nazan SEZGİN

Alıntı Kaynağı: Ufuk Ötesi (<http://www.ufukotesi.com>) Yol yazgıları